
академик Динко Давидов

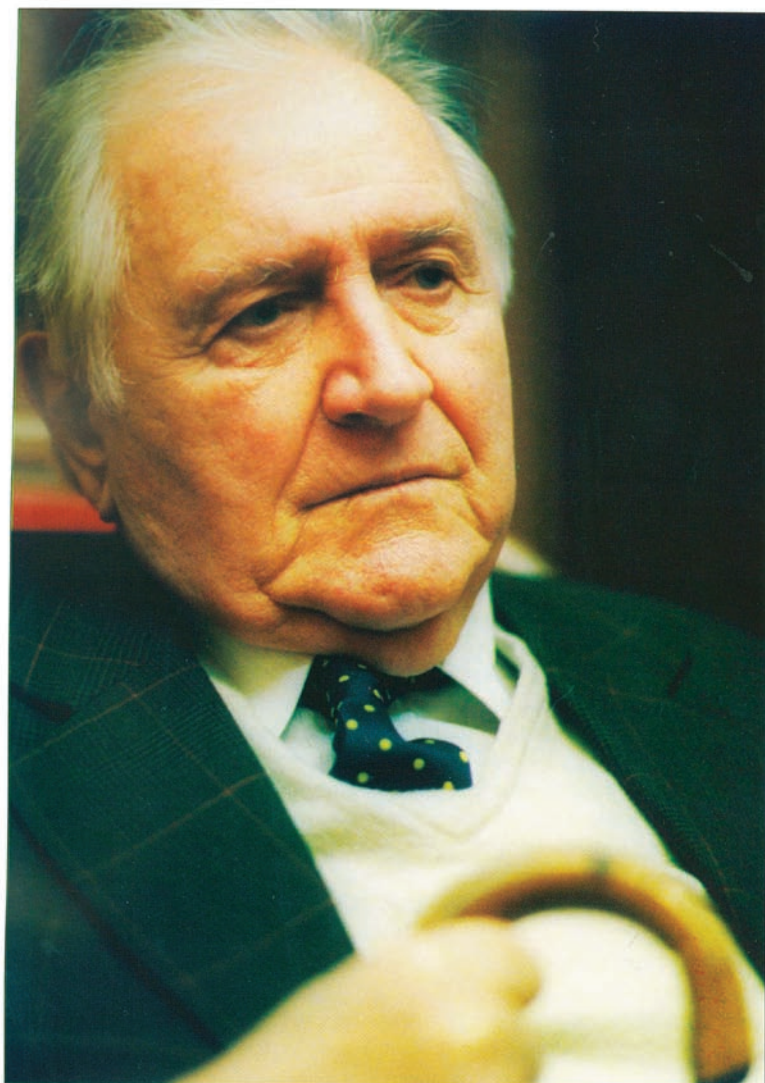
У СПОМЕН АКАДЕМИКУ ДЕЈАНУ МЕДАКОВИЋУ

Одавно постоји мишљење да је Дејан један од најобразованијих у српској култури овог времена. Они пак који су га боље познавали још би додали да је један од најученијих – ерудита на оном широком пољу познавања националне и не само националне друштвеноисторијске науке и културе.

Ја ћу овде само подсетити на још једну Дејанову особину, боље да рекнем врлину. Био је необично вредан човек, а права реч је: трудољубив. Овде не мислим на онај лични научни, књижевни и публицистички рад који се мери стотинама објављених страна, већ на његову свеколику и све-страну радиност. И, на општу ползу. Од Матице српске, у којој је основао Одељење за ликовне уметности и уређивао Зборник тог Одељења, а то је трајало безмало три деценије, до Српске књижевне задруге, а потом и ове Академије, у којој је, такође, деценијама деловао не само као њен часник већ, и пре свега, као покретач њених научноистраживачких послова, увек спреман, ако се укаже потреба, да брани њено достојанство.

Ваља поменути и остала културна прегнућа а посебно она у Вуковој задужбини у којој му је прошле године обележена осамдесетпетогодишњица. Том приликом објављена је необична књига *Вуковој задужбини академик Дејан Медаковић* у којој су сабране његове беседе на годишњим скупштинама Задужбине и чланци објављени у Даници. Издање са преко три стотине страна – то је последња његова књига-дар Вуковој задужбини – којом се на свој начин уврстио у њене моралне задужбинаре.

Физички исцрпен ослањао се на своју менталну бодрост која је и овога лета била задивљујућа. Бдео је над замишљеним научним скупом Банат кроз векове који би Задужбина приредила идуће године. На тај „свој посао“ долазио је сваког петка па тако и оног када му је позлило. Није се предавао. Напротив, редиговао је своју раније написану студију Значај манастира Крушедола у српској историји за научни скуп који је припремао Огранак Српске академије наука и уметности у Новом Саду. И тих дана његово расуђивање било је ненарушено. На крушедолски скуп у Новом Саду није могао доћи. Прочитана је његова студија а ја у овом сећању на њега издвајам неколико реченица из тог, још увек, рукописа:

Аутор фотографије Ненад Којалиновић

Рез - Мерквалд

„Посебну вредност живопису у припрати цркве манастира Крушедола даје фриз српских владара – светитеља, значајан као њихов први, потпуни скуп истакнут у епохи барока. Важно је напоменути да су у овој владарској поворци спојени сви владари из куће Немањића, кнез Лазар, а њима су додати светитељи из куће последњих Бранковића. Очигледно, на овакав начин устројена галерија српских владара-светитеља, смишљено повезује

старе српске средњовековне култове које је развијала и ширила Пећка патријаршија са култовима последњих Бранковића које је прихватила Карловачка митрополија. На тај начин, још једном је јасно истакнута идеја о српском владарском континуитету један од оних доказа Карловачког патријаршијског двора за потврђивање српског народа као историјског.“

У ове две – три реченице истакао је Дејан ону важну (политичку) мисију српске цркве и њене уметности у одбрани суштинских националних интереса у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку, испољених још у *Стематографији* Христофора Жефаровића, чију је улогу Дејан често исти-цао, посебно када је у питању забрана ове књиге од стране аустријске администрације за време Првог српског устанка.

Када је 1954. године одбранио докторску тезу која је у завршном облику објављена као синтеза под насловом *Графика српских штампаних књига XV до XVII века*, Дејан је још тада показивао своју научну радозналост за српску уметност новијег доба, превасходно на ону у Подунављу, у XVIII и XIX веку.

Док се у дисертацији морао усмерити на дескрипцију старих књига, дакле строго позитивистички, у потоњим студијама и књигама испољио је своју наративно-есејистичку даровитост. О Дејану се врло рано говорило да припада оном најужем кругу аутора „београдског списатељског стила“. А то, да је неговао свој отмени књижевни порив показује и овај одломак о српским зографима, савременицима сеоба и духовним сродницима Гаврила Стефановића Венцловића.

„Јер, само захваљујући том необичном и тако радосном ликовном изразу, оној немирној машти која је расковала блага народне фантастике, створио се непоновљиви зографски колорит који се може мерити једино са бојеним складом нашег народног ношива. У том сталном живљењу „међу јавом и мед сном“ појављује се на нашим иконама једно до тада невиђено декоративно осећање. Стари линеаризам и графицистичка решења ранијих векова добијају код српских зографа XVIII века нови смисао. Њихова линија постаје вијугава, пуна змијоликих извијања, непредвидљива у својој разуђености. Расути у скученој средини, они су на један маштовит, а ипак прибран начин огласили и последње уметничке поруке источноправославног света на нашем етничком подручју.“

Приметили сте да то није стандардни текст историчара уметности, састављен зналачки а равнодушно, већ да је писан у хтењу да се путујући зографи сагледају са стајалишта књижевног, па се по том опису намах учини да се одиста крећу – како је Дејан навео песников стих – „међу јавом и мед сном“ – и да тако у свим епархијама своје Карловачке митрополије неусипно украшавају своје живописне, а фантастичне ликове светитељске. А лепи стил Дејан је испољио на многим местима своје научне прозе, било да је реч о барокном Крачуну, класицистичком Данилу, о реалисти Паји Јовановићу, или о сликарима, његовим (и нашим) савременицима, о којима је с љубављу писао, о Мићи Поповићу, Ђелићу, Србиновићу, или о Бати Михаиловићу. Овде ћу – када помињем Дејанов есејистички стил – издвојити један одломак о Бати, који делује и као неуобичајена ликовно-психолошка анализа.

„Стари сукоб националног и универзалног код Бате Михаиловића разрешен је на једини могући начин: стварањем оне праве уметничке напетости у којој се рађају и руше сопствене градње, а борење са толиким супротностима савлађује снагом необичне умне радозналости, сликарског поштења.

У силовитом бојеном кошмару, Михаиловић храбро разара ткиво слике, а љупке, тек наговештене колористичке хармоније срдито су изрешетане неким новим а тако смелим налетима боје која одсликава уметникову чулну пренадраженост, његово непристајање на погађање и уступке. Немир, грч, сукоб, чежњива бежања и враћања – то је људска порука Михаиловићевих слика. То осећање, које је својина само великих сањара, представља основну покретачку снагу његове уметности.“

А сада после овог текста намеће се и ова параболо: од непознатих зографа до познатог београдско-париског сликара протекло је безмало три столећа. У том времену све се изменило, од чудесних зографских икона до чудесних Батиних слика а описано је чудесним стилем Дејановим. И заправо, ништа се није изменило, јер је оно чудесно у њима, све спојило.

Сада нам се још ваља осврнути на српски барок, ово тим пре јер смо за Дејана говорили да је превасходно бароколог а тада смо мислили на његове књиге *Путеви српског барока* и *Трагом српског барока*. Дејан је постао бароколог и натпросечног ученошћу и духовном пријемчивошћу за епоху преображаја српске културе. Да ли то значи да се мало измакао од старије уметности а, заправо, ваља нам приметити да јој се, баш преко барока, примакао. Наглашавао је да су се српски списатељи, од Рачана до Орфелина и Рајића, као и сликари од зографа до барокних мајстора, али и архијереји и ктитори и приложници, залажући се за преображај често налазили идејни ослонац у сопственој традицији. Из ње су црпели неизмерну снагу за отпор силама нечастивим које су их сколеле у иноверној средини после Велике сеобе.

У богатом и, рекао бих, разбокореном Дејановом делу које је превасходно опредељено српској ликовној култури епохе Просветитељства, издвајају се његова разматрања најсложенијих политичких и друштвених услова у којима је та култура тражила и налазила свој барокни лик.

Наш писац се бави проблемима ликовним, стилским, одавно и иконографским, а занима га поред сликарства и архитектура, графика, примењена уметност, књижевност а све то на ширим просторима, укључујући ту Црну Гору, Далмацију, Славонију, Трст, Хиландар и Сентандреју. На тој географији научног ходатајства Дејановог предност, разумљиво, има Подунавље као главна регија културног и уметничког успона српског народа у XVIII веку. Ту, у духовном сазвежђу Митрополије десила се она велика обнова српске уметности.

Показало се да XVIII век – у којем је уобличена модерна српска култура и модерна српска историјска, па и политичка мисао – Дејан познаје множином историјских чињеница и да помоћу њих изналази и оне унутарање трептаје епохе који су се највидније испољавали у уметности. Дубљи смисао уметности писац разјашњава тек онда када наслути и открије друштвене разлоге и духовне побуде у којима је уметност настајала.

Прави свод Дејановог дугогодишњег бављења национално-политичком судбином српског народа у XVIII веку наткрилила је књига *Барок код Срба*, коју је објавила загребачка *Просвјета* 1988. године. Са читавим бременом истраживачких сазнања и искуства Дејан је овде објавио неколико капиталних студија које излазе из ужих оквира историјско-уметничке науке. Оне већ и насловима казују о пишчевој припадности оним идејним и политичким проблемима са којима су се Срби суочили и који су утицали на њихову општу и ликовну културу.

Важан домет ових студија је и у томе што су оне претходно прочитане на угледним европским симпозијумима, а потом објављене у зборницима, штампаним у Бриселу, Штокхолму, Бечу, Паризу, Минхену. Будући да се о нашој новијој уметности недовољно зна чак и у Аустрији, чија је култура дуго била узор српској, то Медаковићеве студије као и у Бечу објављена књига *Serbischer Barok*, имају изузетну научну мисију у афирмацији српског уметничког наслеђа у Европи.

Напослетку, дозвољено ми буди, да поменем бар једну од многобројних Дејанових студија. *Култ кнеза Лазара* је превасходно историјска расправа коју прате графички и сликарски прилози. Поводом ове изузетне научне евокације о Косовском боју и кнезу Лазару указала ми се прилика да приметим да је Дејан успео да ону често непостојећу разделницу између политичке историје и историје културе поуздано превазиђе и да у својим делима оствари успешну симбиозу у тумачењу друштвених појава и уметничких последица. За XVIII век када је у туђој држави створена новија српска, европејизирана култура Дејанова тумачења те културе су трајног, дакле, историјског значаја.

Пишући о Хиландару поводом 800-годишњице Дејан је већ тада испољио велику забринутост и слутњу за даљу судбину српског народа и државе. Та забринутост, нажалост, за протеклих година није минула јер од моћника и њихових сатрапа све нови и страшнији притисци, и злурадости, управо надолaze.

Узнемирен пред сатанском помамом која се рушилачки устремила на српску животну и историјску постојаност Дејан је написао ове узбуђујуће речи остављајући при томе као утеху извесну наду у неизвесну будућност. Та порука гласи:

„Цело наше национално биће тешко је рањено, испресецана је његова целовитост, ослабљена је биолошка снага, а нерешена питања која одлажу и коче наше смиривање прете новим несрећама. У таквом нeredу који подстиче и умножава тзв. „међународна правда“, и сама саздана на сумњивим моралним основама, треба се окренути не према обманама овог вероломног тренутка, већ према оним вредностима које су проверавали векови. Нама је данас потребнија него икад духовна чврстина, извори који точе снагу, веру у будућност, веру која омогућује спокојније суочавање са свим изазовима, од којих треба споменути и наше неприродно изопштење из међународне заједнице. Обављено је оно са провидном намером да реч наше истине не допре до наших судија и да не уздрма било чију успавану

савест. И шта рећи пред кризом духовне и моралне посрнулости, која се поданички, ропски односи искључиво према спољним тековинама цивилизације, а не и њене културе?“

И напоследку. На овом данашњем помену, пријатељском и колегијалном, дозволите ми да вас подсетим на оне давнашње стихове Павла Ненадовића Млађег упућене Христофору Жефаровићу који се, чини ми се, могу односити и на нашег Дејана: „И бићеш у успомени но не малој ... него ћеш бити у сећању многаја љета“.

*Реч на Комеморативном скупу посвећеном
успомени на Дејана Медаковића
25.11.2008.
САНУ*